

PÄÄKIRJOITUS

Tämän lehden artikkeliosastossa on normaalisti ilmestynyt raportteja suhteellisen pitkälle viedyistä tai useimmiten jo »loppuun» asti tehdyistä empiirisistä tai harvemmin teoreettisista tutkimuksista. Artikkelit ovat usein olleet tiivistelmiä laajemmista raporteista — useimmiten julkaisemattomista »hyvistä» tutkimuksista (esim. graduista). Tällä kertaa olemme halunneet poiketa tästä tyylistä esittämällä kolme Valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan piirissä viime vuoden aikana valmistellun tutkimussuunnitelman tiivistelmää, joiden lisäksi toimikunnan puheenjohtaja, dos. Kettil B r u u n on laatinut selvityksen suomalaista demokratiaa ja tasa-arvoisuutta koskevan projektin hahmoteluvaiheista. Tällainen suunnitelmien julkinen esittäminen on perusteltu projektin tärkeyden vuoksi; samalla on mahdollisuus antaa aineksia keskusteluun jo ennen projektin varsinaista käynnistymistä. Yleensäkin on niin, että »tieteellinen keskustelu» on hedelmällisintä tutkimusta suunniteltaessa. Valmiiden tutkimusten virheiden korjaaminen on harvoin mahdollista, »valmiin» työn kritiikki on vain kritiikkiä.

Tiivistelmissä esiteltävä projekti pyrkii edustamaan laajaa tieteidenvälistä, ehkä kuitenkin lähinnä yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Poliitiikan tutkimuksen kannalta projekti on merkittävä edustaessaan näkemystä, jonka mukaan eriarvoisuuden tutkiminen on oleellisempaa kuin sellainen »tasa-arvoisuuden» painottaminen, johon erityisesti politologia on voimakkaasti vaikuttanut puhuessaan etupäässä poliittisesta tasa-arvoisuudesta ja leimatessaan sosiaalisen tasa-arvoisuuden »demokratian rappeutumiseksi» ja toisaalta antaessaan kuvan näiden ilmiöiden erillisyydestä. Politologian suurimpia virheitä on juuri ollut sosiaalisen eriarvoisuuden unohtaminen: yhtäläistä ääni-oikeutta käytetään vain noin joka neljäs vuosi, mutta sosiaalinen eriarvoisuus on tosiasia myös vaalien välisenä aikana. Toinen näkökohta on sitten se, että tutkimuksen kokonaisvaltainen suunnittelu on tullut tarpeelliseksi kaikkialla. Tässä mielessä politologien jääminen eriarvoisuusprojektia koskevan keskustelun ulkopuolelle olisi suorastaan vahingollista. Yhdeltä projektilta ei kuitenkaan voi odottaa »liikaa», vaan keskustelua olisi laajennettava yleensä eriarvoisuusproblematiikan suuntaan. Edelleen keskustelua olisi laajennettava politiikan intressisällön erittelyn taholle: ei ole mitään mieltä analysoida poliittisten prosessien »kuoria», jos itse intressisällön erittely laiminlyödään.

Seuraavia kommenttejani ei ole tarkoitettu kannanotoiksi esitettyihin kolmeen suunnitelmaan, vaan ne ainoastaan sivuavat po. projektia. Toiseksi haluan korostaa sitä, että kommenttini lähtökohtana on eriarvoisuus: olen lähinnä kiinnostunut poliittisen sektorin mahdollisuuksista eriarvoisuuden vähentämisessä. Näin ollen en puhu esim. politiikasta yleensä, vaan vain eriarvoisuuteen liittyvästä politiikasta. Samoin en puhu tutkimuksesta yleensä, vaan vain eriarvoisuuteen liittyvästä tutkimuksesta (tosin rajoittumatta pel-

tyytymättömiä mm. siksi, että kiinnitettäessä yksipuolisesti huomiota taloudellisiin tehokkuusnäkökohtiin alueellinen eriarvoisuus jatkuvasti lisääntyy; toisaalta on kohdistettu kritiikkiä itse kaupungistuneeseen elämäntapaan, sen mahdollisuuksiin ja seurauksiin.

Yhteiskuntatieteilijät ovat melko runsaasti ... kiinnittäneet huomiota varsinkin kaupungeissa esiintyviin vakaviin sosiaalisiin ongelmiin. Kuitenkaan he eivät ole useastakaan syystä voineet tarjota suomalaisille elinympäristön suunnittelijoille kovinkaan paljon sovellutuskelpoista tietoa erilaisten yhteiskunnallisten, arkkitehtoonisten ja teknisten ratkaisujen vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista. Näin esim. siksi, että tutkimukset ovat olleet poikkileikkauksenomaisia ... pikkuselvityksiä, joiden antamien tulosten soveltuvuus suunnittelun kriteereiksi sellaisenaan on sattumanvaraista, tai siksi että tutkimustuloksia ei ole kyetty muuntaamaan suunnittelijoille ... käyttökelpoiseen asuun joko ajan puutteen tai tutkimusotteen kapea-alaisuuden vuoksi.

Tämän tutkimuksen tavoite on paitsi perusteellisempi myös konkreettisempi. Tarkoituksena on:

1) Tampereen Yliopiston sosiologian laitoksen, saman yliopiston psykologian laitoksen, Tampereen Teknillisen korkeakoulun yhdyskuntasuunnittelun laitoksen ja saman korkeakoulun rakennussuunnittelun laitoksen yhteistoimin,

2) lähtökohtina kunkin tutkimusalan probleemanasettelu sekä erityisesti rakennuslainsäädäntö ja muut elinympäristön suunnittelun normit,

3) suorittaa sarja tutkimuksia, joissa poikkitieteellisesti syntyneitä vaihtoehtoja kokeillen seurataan sovellusten vaikutuksia pitkän aikavälin kuluessa,

4) lopullisena tavoitteena selvittää, millä ehdoilla elinympäristö parhaalla mahdollisella tavalla suo yksilön ja yhteisön tarpeiden tyydyttämisen sekä laatia tietyt suositukset suunnittelua ja rakentamista koskevan normiston uudistamiseksi.»

Toimikunta myönsi tutkijaryhmälle 17 100 markan suuruisen apurahan tutkimuksen perusteellisempää suunnittelemista varten. Edellä lainatusta katkelmasta käy mm. ilmi, että eriarvoisuuden ongelma sisältyi alunperin hakemuksessa luonnehdittuun problematiikkaan. Niinpä tutkijaryhmä pitikin luonnollisena hakea myös sitä varttuneiden tieteenharjoittajien apurahaa, jonka toimikunta julisti haettavaksi demokratiaa ja tasa-arvoisuutta koskevan tutkimuksen suunnittelemista varten. Tämän hakemuksen yleisperusteluissa lausuttiin mm. seuraavaa.

»Tutkijaryhmä pitää lähtökohtanaan sitä yhteiskunnallista tosiasiaa, että demokratian toteutumisen ja tasa-arvoistumisen ongelmat voidaan karkeistaen jakaa kahtia: 1) sellaisiin joiden ratkaisua ovat ajamassa omat organisaatiot, painostusryhmät tms. ja 2) sellaisiin joita varten näitä ei ole. Asumisen eriarvoisuuden ja tasa-arvoistumisen (= elinympäristön uudistumisen) problematiikka on jo sinänsä ihmiselämän kannalta perustavanlaatuinen ja laaja-alainen, ja siihen liittyy elimelli-

sesti eräitä muita tärkeitä erilaisuuden ja eriarvoisuuden komponentteja, joista ei ole riittävästi tietoja käytettävissä, ja jotka juuri ovat sellaisia, ettei niistä ole huolehtimassa mitään vaikutusvaltaista, järjestäytyntä eturyhmää. Tutkijaryhmä on kiinnostunut tämantapaisten ongelmien selvittämisestä; niitä ovat rakentamisen organisaation tuottamat valikoitumis- ja syrjintendenssit, lasten, nuorison ja vanhusten asema yhdyskunnassa, eriarvoisuus liikkumismahdollisuuksiin nähden, eriarvoisuus perheen sisäisenä ongelmana jne. Näiden asioiden teoreettisen ja empiirisen tutkimisen lisäksi tutkimusryhmä on kiinnostunut myös tarpeellisten ratkaisumallien kehittämisestä ja kokeilemisesta, jolloin Tampereella käynnistyy Hervannan laajamittainen rakennusohjelma voisi toimia maassamme ainutlaatuisena kokeilukenttänä.

Anoessaan edellä mainittua varttuneitten tieteenharjoittajien apurahaa tutkijaryhmä haluaa siis toisaalta laajentaa alkuperäistä tutkimustavoitettaan (»elinympäristön uudistuminen») ja kiinnittää lisää suunnittelijoita projektin käyttöön. Toisaalta se pitää kuitenkin tarkoituksen mukaisena rajata tutkimuksensa asumisen konkreettiseen ongelmakenttään ja siihen elimellisesti liittyviin eriarvoisuuden muihin tärkeisiin osakomponentteihin. Tutkijaryhmä katsoo tutkimustavoitteensa rajaamisen jälkeenkin olevan sopusoinnussa sen tarkoituksen kanssa, jota varten apuraha on julistettu haettavaksi.»

Toimikunta myönsikin tutkijaryhmälle sen anoman apurahan tukien samalla saman suuruisin apurahoin kahta muuta aiheeseen liittyntä projektia.

Nyt esitettävä tutkimussuunnitelma perustuu edelleenkin niille periaatteille ja todellisille, konkreettisille yhteiskunnallisille ongelmille, jotka käyvät ilmi edellä lainatuista katkelmista. Tutkimusryhmä on haastatellut suunnitelmaa varten joukon suunnittelun ja rakentamisen asiantuntijoita; haastattelut ovat puhtaaksikirjoitettuna ryhmän käytössä. Kuluneen kesän aikana on tutkimusryhmä myös perehtynyt keräämäänsä varsin laajaan lähdeviitteistöön ja -aineistoon ja seulonut sitä Suomen oloihin sopivaksi. Tämä sopiva osuus on kortistoitu ja se muodostaa tukevan perusrungon suunnitteilla olevalle tutkimukselle. Haastattelujen ja muun materiaalin avulla on siis varmistuttu siitä, että suoritettava tutkimus mahdollisimman hyvin täyttäisi ongelmakentässä sijaitsevat olennaiset aukot.

Selostettua taustaa vasten on ymmärrettävää, että alkuperäisessä hakemuksessa luonnehditut pyrkimykset ovat saaneet uutta sisältöä lähinnä kahdessa suhteessa. 1) Hakemuksessa esitetyn löyhähkön kokonaisuuden sijasta on nyt kyseessä — tämä on tietysti vain ryhmän oma arviointi — laajempi ja yksityiskohtaisempi suunnitelma, jota voi nimittää yhteistieteelliseksi projektiksi sanan varsinaisessa mielessä. 2) Jo alunperin esitetty tasa-arvoisuuden teema korostuu selvemmin. Tässä kohdin on ollut oma merkityksensä myös sillä, että ryhmällä on ollut käytettävissään talousneuvoston yhteiskuntapolitiikan tavoitteita ja niiden mittaamista tutkivan jaoston raportit, jotka julkistettiin kuluvan vuoden aikana.

kästään projektiin). Eräistä syistä otan tässä esille viisi ongelmaryhmää tai näkökohtaa, joihin ehkä olisi syytä keskustelussa kiinnittää huomiota. Nämä ongelmaryhmät ovat seuraavat: a) kysymys tutkimuksesta ja muutoksesta; b) kysymys »teorian» roolista; c) kysymys yhteiskuntatieteen mahdollisuuksista ongelmien esilletuomisessa; d) kysymys suhtautumisesta ongelmien »ositte-luun»; ja e) kysymys poliittisen sektorin roolista eriarvoisuuden poistamisessa tai vähentämisessä.

Ensinnäkin kysymys tutkimuksen mahdollisuuksista yhteiskunnallisen eriarvoisuuden poistamisessa vaatii tavoitteen täsmentämistä. Esimerkiksi po. projektin tavoitteena on käytännöllinen tieto, jossa olosuhteita kuvaamalla pyritään osoittamaan eriarvoisuuden ilmentymiä sekä niitä mahdollisuuksia, joita toimintajärjestelmien muutoksilla olisi eriarvoisuuden vähentämisessä. Jos muutoksen aikaansaaminen asetetaan tavoitteeksi, silloin pelkkä tutkimus ei riitä: pelkästään sillä ei muuteta yhtään mitään. Sekä akateemis-tieteellinen (positivistinen) että käytännöllishakuinen (pragmaattinen) tutkimus ovat yhtä hyödyttömiä, jos niiden piirissä tehty tutkimus perinteiseen tapaan pääsee vain pölyttymään kirjastojen hyllyille lisäämään tekijöidensä tieteellistä mainetta ratkaisematta yhtään käytännöllistä ongelmaa. Vain käytännöllinen ja todellinen joukkojen voima pystyy muutoksen aikaansaamiseen. Tästä syystä tutkimuksen ja tämän vaikuttavan voiman tulisi olla keskenään erittäin tiiviissä vuorovaikutuksessa (— esim. tutkija osallistuu myös käytännön toimintaan, tutkimuksessa on mukana ongelmasta perillä olevia ei-tiedemiehiä, jne).

Kysymys teorian — ymmärrettynä ehkä normaalia laajemmin — roolista on toinen keskeinen probleema. Eriarvoisuuden kohdalla olisi ajateltava erityisesti niitä eläviä ihmisiä, jotka tuosta eriarvoisuudesta joutuvat kärsimään konkreettisesti. Mielestäni viimeaikaisessa yliopistollisessa keskustelussa on oltu jokseenkin piittaamattomia tästä aspektista. On esimerkiksi vaadittu oleellisia suuria yhteiskunnallisia muutoksia, mutta melko herkästi kieltäytytty pienistä korjauksista tai osamuutoksista eli toisin sanoen pidetty jälkimmäisiä hyödyttöminä. Kuitenkin käytännössä konkreettisista vaikeuksista kärsivä yksilö tai ryhmä saattaisi hyvinkin olla pientenkin korjausten tarpeessa, mitä turvallisessa akateemisessa ympäristössä ei valitettavasti aina muisteta. Toisin sanoen muutoksen olisi muka tapahduttava »teoreettisesti» oikein, jolloin tärkeämmäksi tulee teorian mukainen käyttäytyminen kuin todellisten epäkohtien korjaaminen.

Kolmanneksi on syytä hieman epäillä yhteiskuntatieteen mahdollisuuksia ongelmien paikallistamisessa. Ratkaistavaksi tulee kysymys siitä, minkä yhteiskuntaluokan ongelmia halutaan ottaa esille. Lähinnä tässä yhteydessä on olemassa se vaara, että suurin uhrauksin saadaan selville vain suurehkon, melko hyvinvoivan keskiluokan sisäisiä eriarvoisuuden piirteitä. Tähän on ennen kaikkea syynä tutkijoiden kuuluminen mainittuun tai sitä parempiosai-

seen yhteiskuntaryhmään. Toiseksi käytettävät menetelmät eivät ehkä saavuta kaikkia ongelmia; esim. haastatteluissa »kato» muodostunee juuri siitä osasta, jota ollaan etsimässä. Edelleen tieteellinen kuvaus johtaa vain aggregaatti-ongelmien ilmentymiseen ja toisaalta ongelmien keskiarvoihin. Pienten vähemmistöjen sinänsä yhtä objektiiviset ongelmat eivät ilmeisesti saavuta suurissa aineistoissa niin suuria »tunnuslukuja» että ne huomattaisiin. Tässä yhteydessä ei voi olla mainitsematta epäilyä myöskään siitä, että tähän asti »tiedostetut» yhteiskunnalliset ongelmat on ehkä aikaansaatu osittain manipuloidusti siten, että esimerkiksi jokin puolue on nostanut esiin omalle kannatukselleen edullisia ongelmia pyrkimättä vilpittömiin parannuksiin. Akateemisen tutkimuksen puute on siinä, että ongelmia tutkitaan niiden ulkopuolelta lähtien. Vain ongelmista itsestään käsin voidaan päätyä konkreettisiin ratkaisuihin. Tähän kolmanteen kysymykseen liittyen voitaisiin muuten esittää otaksuma eriarvoisuusproblematiikan esiinmarssista: syynä ilmeisesti on keskiluokan aseman suhteellinen heikkeneminen, mikä on tehnyt ongelman »tärkeäksi».

Neljänneksi olisi syytä ottaa kantaa yhteiskunnallisten ongelmien paloiteluun. Tällä kysymyksellä on useita aspekteja, joita voidaan vain mainita tässä. Esimerkiksi yhteiskunnan rakenteellisten ongelmien eri ilmenemismuotoja ei voi erotella toisistaan. Eri muodot kuuluvat yhteen yksilötasolta kansainväliselle tasolle asti. Näin vaikkapa kansainvälisten rakenteellisten ongelmien tutkimus on hyödytöntä, ellei samalla tutkita kaikkia tähän liittyviä yhtymäkohtia, joiden lähtökohta on työn ja pääoman välisessä ristiriidassa. Toisena esimerkkinä enemmän Suomea ajatellen voidaan mainita vaara siitä, että tutkimus lähtee tukemaan vallitsevia vääristyneitä käsityksiä suomalaisen yhteiskunnan vastakohtaisuuksista. Erityisesti alueelliset vastakohtaisuudet olisi tässä syytä muistaa. Vallitsevasta yleisestä käsityksestä on ollut seurauksena samoista ongelmista kärsivien ihmisten jakaminen kahteen keskenään vihamieliseen leiriin. Tämän vihamielisyyttä korostavan jaon epämielikkyyttä korostaa esimerkiksi suomalainen puoluejärjestelmä, jossa pienviljelijä ja kaupungissa asuva työläinen kokevat etunsa virheellisesti vastakkaisiksi, vaikka molemmat ovat saman epäkohdan uhreja.

Viimeisenä ongelmaryhmänä on mainittava poliittisen sektorin rooli epäkohtien poistamisessa. (Tähän on syynä se, että erityisesti po. projekti aikoo tuottaa käyttökelpoista tietoa päätöksentekijöille ja ilmeisesti juuri poliittiselle sektorille). Ensinnäkin on nähtävissä selviä merkkejä puolueiden (puoluejohtajien) ja kansan välisestä kuilusta. Erityisesti epäkohdista kärsivien ryhmien edustajat ovat selvästi vieraantuneet edustamistaan yhteiskunnallisista ryhmistä (— esim. kehitysalueelta valittu edustaja »helsinkiläistyy» ehkä liiankin helposti). Toinen, huomattavasti tärkeämpi näkökohta on poliittisen vallan oletettua vähäisempi merkitys. Tosiasiassahan »markkinamekanismin» mukaan toimivat yksiköt, toisin sanoen kontrolloimaton päätöksenteko, ratkai-

sevat aina poliittisten päätösten merkityksen ja toisinaan myös sisällön. Tässä erityisesti korostuu politologian kapea-alaisuus sen halutessa rajoittua vain »poliittisten», julkisten organisaatioiden tutkimukseen. Usein tärkeämpää poliittista toimintaa tapahtuu muualla, ei-julkisten tai jopa informaalistenkin organisaatioiden piirissä. Erityisesti tähän viimeiseen ongelmaryhmään kuuluvista syistä olisi toivottavaa, että tutkimus pystyisi tuottamaan käyttökelpoista tietoa ainoalle muutokseen pystyvälle voimalle, jota joukot edustavat. Toisaalta on myös muistettava, että asioita ei muuteta luopumalla päätöksentekijöitä hyödyttävästä tutkimuksesta, vaan luopumalla »huonoista» päätöksentekijöistä.

Vilho Harle